

Мудрий Ярослав Сергійович
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна
E-mail: i.mudryi@chnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1632-9439>
Researcher ID: F-5507-2016

Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб у місті Чернівці

Метою статті є висвітлення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, які проживають у Чернівецькому обласному центрі соціально-психологічної допомоги. За допомогою теоретичних та емпіричних методів дослідження з'ясовано сутність поняття «внутрішньо переміщена особа», зокрема як воно трактується у законодавстві. Висвітлено соціальну підтримку і допомогу, яка надається внутрішньо переміщеним особам, які проживають на території Обласної комунальної установи «Чернівецький обласний центр соціально-психологічної допомоги». Залежно від сімейного стану вони безкоштовно можуть проживати у різних кімнатах, які є у закладі. Крім безоплатних комунальних послуг, за рахунок держави відбувається забезпечення харчами, медичними засобами, товарами першої необхідності тощо. На початку війни вимушені переселенці отримували у Центрі лише базові послуги, такі як проживання, харчування та речі першої необхідності. Наразі спектр послуг, які надаються ВПО, є дуже широким і включає у себе багато різновидів допомоги. До надання цих послуг, окрім держави, долучені як громадські, так і релігійні організації, окремі громадяни. Зокрема, проводяться заходи для працівників та мешканців установи щодо запобігання та протидії насильству, психосоціальної підтримки, тренінги, майстер-класи та індивідуальні психологічні консультації з різних питань, дозвілєві заходи для дорослих та дітей, організовано доставку гарячих обідів до місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб. Недержавні організації долучилися і до покращення житлово-побутових умов мешканців Центру. За їх підтримки були проведені різноманітні ремонтні роботи житлових кімнат, кухонь, санвузлів тощо. У закладі створена та активно залучена до життя спільноти переселенців громадська організація «Допомога та надія», членами якої є виключно внутрішньо переміщені особи. У центрі дбають і про осіб, які мають особливі потреби, тобто осіб з інвалідністю, немобільних осіб похилого віку, ВІЛ-інфікованих, а також осіб, які мають наркотичну чи алкогольну залежність.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальна підтримка, Чернівецький обласний центр соціально-психологічної допомоги.

Вступ. З 2014 року Україна була у стані неоголошеної війни, внаслідок якої частина території країни була незаконно анексована та тимчасово окупована російською федерацією. Після 24 лютого 2022 року розпочалися активні бойові дії, які призвели до введення воєнного стану в Україні та спричинили масове переміщення населення. Громадяни змушені були покинути свої домівки в пошуках захисту та безпеки. За інформацією, опублікованою на вебсайті Міністерства з питань реінтеграції, наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні становить майже 4,9 мільйона осіб. Інші джерела згадують про 6,5 мільйонів осіб, оскільки не всі вимушені переселенці офіційно зареєстровані. Внаслідок цього актуалізувались проблеми внутрішньо переміщених осіб через зростання навантаження на місцеві ринки праці, проблеми з поселенням, працевлаштуванням, доступом до освіти, медичного обслуговування, соціальною та психологічною реабілітацією, культурною та соціальною реінтеграцією. Уряд України вживає різних заходів для розв'язання цих проблем, значну допомогу надають міжнародні організації, волонтери, благодійні установи та окремі громадяни.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – висвітлити соціальну підтримку, яка надається внутрішньо переміщеним особам, що проживають у Чернівецькому обласному центрі соціально-психологічної допомоги.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення мети були використані теоретичні (аналіз наукової теоретичної та методичної літератури, нормативно-правової бази соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, синтез, систематизація, узагальнення) та емпіричні методи дослідження (спостереження, усне опитування, аналіз результатів діяльності).

Результати дослідження. Термін «переміщена особа» з'явився у період Другої світової війни і стосувався людей, які вимушено залишали своє звичне місце проживання через такі обставини, як воєнні конфлікти, політичне переслідування, расова або релігійна дискримінація тощо. Їх примусово залучали до праці або виселяли з власних домівок. Згодом суть поняття «переміщена особа» була розширена. Наразі воно включає не тільки тих, хто залишив своє місце проживання через війну або політичні причини, але й осіб, змушених мігрувати через такі причини, як природні катастрофи, економічна нестабільність, соціальна напруга тощо. Тобто поняття «переміщена особа» стало більш універсальним і вживається в різних сферах.

В Україні велика кількість внутрішньо переміщених осіб з'явилась після аварії на Чорнобильській атомній електростанції у квітні 1986 року. Близько 200 тисяч осіб були змушені змінити своє місце проживання через радіоактивне забруднення, оскільки значна частина території України стала зоною відчуження. Проте перші законодавчі акти щодо цього питання були прийняті владою лише у 1991 році, коли був ухвалений Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». У подальшому Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», прийнятий 20 жовтня 2014 року, став основою для створення відповідної нормативної бази забезпечення прав, свобод і законних інтересів цих осіб в Україні. У ньому надано таке трактування: «Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» (Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», 2014).

На початку війни Чернівці стали одним із міст, які забезпечили для внутрішньо переміщених осіб притулок від війни. Ще до початку активних бойових дій 24 лютого 2023 року Чернівецька обласна адміністрація прийняла рішення щодо розміщення всіх тих, хто тікав від жахів війни, на базі Чернівецького обласного центру соціально-психологічної допомоги (далі – Центр). Перші переселенці з'явилися у Центрі вже у перші дні війни.

Обласна комунальна установа «Чернівецький обласний центр соціально-психологічної допомоги» – це заклад, призначений для надання комплексу соціальних послуг, таких як притулок, кризова та екстрена підтримка, консультування, особам, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. Термін перебування в центрі визначається індивідуально для кожної особи залежно від її потреб та за рішенням відповідного органу, але не перевищує максимального строку 90 днів.

У Центрі обладнано 260 ліжок для тимчасового проживання осіб, постраждалих внаслідок бойових дій на території України. З 24 лютого 2022 року тут знайшли притулок понад 3 тисячі осіб. Станом на березень 2024 року у закладі проживало 195 вимушених переселенців: 96 жінок (з них – 36 старше 60 років), 51 чоловік (з них – 21 старше 60 років) і 48 дітей.

Переселенці мешкають у трьох корпусах центру, де є сімейні кімнати для родин, окремі кімнати для чоловіків і жінок, а також кімнати для змішаного проживання, де проживають кілька осіб. Для забезпечення потреб осіб з інвалідністю встановлені спеціально обладнані туалетні кімнати, душові кабінки та пандуси.

На початку війни люди, яких розміщували у закладі, забезпечувалися базовими послугами, такими як проживання, харчування та речі першої необхідності (гігієнічні засоби, ліки, одяг тощо). Багато з них перебували тут тимчасово, кілька ночей, і потім продовжували свою подорож.

Сьогодні для внутрішньо переміщених осіб, які постійно проживають у Центрі, надається широкий спектр послуг, зокрема:

- проживання;
- забезпечення постільною білизною;
- соціально-побутові послуги, включаючи облаштовані кухні, ванні кімнати, туалети та дитячу ігрову кімнату;
- забезпечення засобами особистої гігієни та мийними засобами для прибирання у кімнатах, кухні тощо;
- освітні послуги, що включають допомогу у влаштуванні дітей до дошкільних закладів та шкіл;
- медичні послуги;
- психологічні послуги;
- організація дозвілля;
- допомога в оформленні або відновленні документів, видача довідки про місце перебування для встановлення статусу внутрішньо переміщеної особи та отримання подальших виплат;
- юридична допомога (отримання компенсації за зруйноване житло та оформлення спадщини тощо);
- допомога у працевлаштуванні.

Усі витрати на комунальні послуги, енергоносії, забезпечення харчами та медичними засобами, придбання товарів першої необхідності, гігієнічних засобів та їх доставку, а також побутове обслуговування та ремонтні роботи у приміщеннях, відведених для проживання внутрішньо переміщених осіб, покриваються за рахунок коштів, виділених з обласного бюджету Чернівецької області відповідно до Регіональної програми підтримки внутрішньо переміщених осіб. У 2023 році для підтримки внутрішньо переміщених осіб у Чернівецькій області було виділено понад 30 мільйонів гривень. Ці кошти були спрямовані на забезпечення житла, компенсацію витрат на комунальні послуги та інтеграцію переселенців у життя громад області, включно з ОКУ «Чернівецький обласний центр соціально-психологічної допомоги» (Суспільне Новини, 2023).

Окрім державної допомоги, яку отримують переселенці в Центрі, велике значення має підтримка від недержавних громадських, благодійних та релігійних організацій і приватних осіб, які надають різні послуги та допомагають у покращенні побуту та забезпеченні необхідними технічними засобами. Оскільки Центр є одним із найбільших місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб у місті та області, всі ці послуги надаються безпосередньо на його території, що полегшує доступ мешканців до них. Нижче наведено приклади деяких з таких послуг.

Представники ВБО «Конвіктус Україна» спільно з Департаментом соціальної політики Чернівецької міської ради організують та проводять зустрічі з працівниками та мешканцями Центру задля:

- проведення заходів із запобігання та протидії насильству;
- навчання фахівців закладу веденню випадків гендерно зумовленого насильства;
- проведення творчих майстер-класів та дозвіллевих заходів.

Завдяки допомозі благодійної організації СОС «Дитячі містечка Україна» для дітей внутрішньо переміщених осіб було створено дитячий куточок, а волонтери і працівники цієї організації регулярно проводять з ними різні заходи.

Благодійний фонд «Об'єднані перемагати» разом із ГО «Карітас Чернівці» забезпечують доставку гарячих обідів до місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб. Ця соціальна послуга реалізується у рамках проєкту «Реагування на надзвичайні ситуації, спричинені бойовими діями в Україні».

Фахівці благодійного фонду «Рокада» у Чернівцях разом з представниками Товариства Червоного Хреста України, регулярно проводять заходи з психосоціальної підтримки для мешканців Центру. Найчастіше це тренінги, майстер-класи та індивідуальні психологічні консультації з різних питань.

За підтримки Чернівецького благодійного фонду «Нова сім'я» відбулося покращення умов перебування та проживання людей у закладі. Придбано та встановлено систему автономного теплоелектропостачання у бомбосховищі. Тепер під час повітряних тривог внутрішньо переміщені особи можуть перебувати у теплі, зі світлом та інтернетом і можуть підзарядити свої пристрої.

У рамках проєкту «Реагування на надзвичайні ситуації для задоволення основних потреб та потреб захисту постраждалих від конфлікту та переміщених дітей та їхніх сімей в Україні» Міжнародна організація "Save the Children International" за підтримки Європейського цивільного захисту та гуманітарної допомоги (ЕCHO) передала мешканцям закладу непродовольчі набори, такі як ковдри, комплекти постільної білизни, рушники тощо.

За фінансової підтримкою від УВКБ ООН з питань біженців було проведено ремонтні роботи у приміщеннях Центру. Зокрема, було замінено вікна, батареї опалення та освітлення, здійснено косметичний ремонт у 18 кімнатах для проживання ВПО. Також були облаштовані 2 кухні та 2 ванні кімнати, санвузли. Проведено нову каналізаційну мережу та вентиляційну систему. Крім того, було встановлено нові електричні водонагрівачі, електроплити, мийки для посуду, умивальники, унітази та пральні машини.

Наразі за кошти німецької організації CAP ANAMUR проводиться ремонт двох великих кімнат в одному з корпусів Центру, спеціально призначених для перебування осіб з інвалідністю та похилого віку. Раніше ця організація вже забезпечила фінансування для ремонту туалетів, облаштування душової kabіни та туалету для осіб з інвалідністю, а також для будівництва тераси з навісом та пандусу перед входом у приміщення.

За підтримки Міжнародної неурядової організації ACTED замінено 25 міжкімнатних дверей у корпусах, де проживають внутрішньо переміщені особи, встановлено опалювальний твердопаливний водогрійний котел ALTEP з потужністю 500 кВт., проведено капітальний ремонт кімнати соціалізації (ігрової кімнати), а також планується облаштування її необхідним інвентарем. Крім того, ACTED регулярно надає гігієнічні засоби та інвентар для прибирання, ліжка, столи, посуд, електроплити та інше необхідне обладнання.

Внутрішньо переміщені особи, які проживають у Центрі, є членами громадських організацій – благодійного фонду «Ми – Україна єдина» та благодійного фонду «Об'єднані перемагати». Діяльність цих

організацій спрямована на надання послуг догляду та забезпечення проживання та харчування мешканців Центру. У приготуванні сніданків та обідів їм надає підтримку громадська організація «Справа Кольпінга в Україні».

Активна група внутрішньо переміщених осіб, які проживають у Чернівецькому обласному центрі соціально-психологічної допомоги, створила громадську організацію «Допомога та надія», членами якої є виключно внутрішньо переміщені особи. Вони активно включаються у життя спільноти вимушених переселенців, які проживають у Центрі, надають допомогу дітям та дорослим у адаптації та інтеграції в суспільне життя закладу та міста. Крім того, вони організували гурток фотографії, видають однойменний інформаційний вісник, а також модерують групу у телеграм-каналі, де повідомляють про всі події та заходи, що відбуваються у громаді, можливість отримання допомоги тощо.

Завдяки підтримці релігійної організації «Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів в Україні» разом з командою громадської організації «Допомога та надія» у 2022 році був успішно проведений високошвидкісний Інтернет на території Обласного центру соціально-психологічної допомоги. Не лише встановлено та налаштовано необхідне обладнання, а й було укладено договір на обслуговування абонента на 12 місяців, що забезпечило вимушеним переселенцям майже річний безкоштовний доступ до мережі Інтернет.

У 2023 році ГО «Допомога та надія» знову отримала підтримку від фонду “Help Age” та надала доступ до Інтернету ще в одному з корпусів Центру, а також оплатила послуги ще на один рік безкоштовного доступу до мережі.

У Центрі мешкає 15 осіб з інвалідністю, які потребують постійного стороннього догляду. На своїх зборах мешканці визначили окремих осіб, які добровільно взяли опіку та догляд за ними.

Серед ВПО, що проживають у закладі, є і ті, хто інфікований ВІЛ, має наркотичну залежність або зловживає алкоголем. До роботи з ними залучено організації, які працюють за відповідним напрямом у місті, зокрема Благодійне об'єднання «100% життя» та Чернівецький благодійний фонд «Нова сім'я».

Чернівецький обласний центр соціально-психологічної допомоги має у своєму розпорядженні банк гуманітарної допомоги, який постійно поповнюється та оновлюється, забезпечуючи мешканців можливістю вибору необхідних предметів. Крім цього, у Центрі створені запаси їжі довгострокового зберігання, мийних та гігієнічних засобів, які за потреби видаються внутрішньо переміщеним особам. Також наявні генератори електроенергії та відповідні запаси пального для них. Це забезпечує надійне функціонування усіх необхідних систем у разі виникнення непередбачених ситуацій.

Висновки. Понад 3 тисячі людей, які шукали притулок, харчування та різноманітну допомогу, отримали це на території ОКУ «Чернівецький обласний центр соціально-психологічної допомоги» з 24 лютого 2022 року завдяки участі держави, громадських та релігійних благодійних організацій. Наше спілкування з внутрішньо переміщеними особами та представниками громадських організацій, фахівцями та адміністрацією Чернівецького обласного центру соціально-психологічної допомоги дозволило нам зробити висновок, що успішність процесу адаптації внутрішньо переміщених осіб залежить від різноманітних факторів. Серед них важливе місце посідає соціальна робота з цією категорією людей, яка спрямована на вирішення нагальних проблем, пов'язаних зі зміною соціального та культурного середовища. Ці проблеми можуть бути різноманітного характеру – від соціальних та психологічних до економічних та освітніх. Вони вимагають комплексного та негайного вирішення.

Література

Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні перевищила 8 млн людей: звідки й куди їхали найбільше / Міністерство з питань реінтеграції. URL: <https://minre.gov.ua> (дата звернення: 26.03.2024).

Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/page> (дата звернення: 26.03.2024).

На Буковині виділили 30 мільйонів для підтримки переселенців: що планують робити. Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/401783-na-bukovini-vidilili-30-miljoniv-dla-pidtrimki-pereselenciv-so-planuut-robiti/> (дата звернення: 26.03.2024).

Social support for internally displaced persons in Chernivtsi city

Mudryi Yaroslav

*PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences),
Associate Professor of the Pedagogics and Social Work Department
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine*

The purpose of the article is to highlight the social support provided to internally displaced persons residing in the Chernivtsi Regional Center for Social-Psychological Assistance. Through theoretical and empirical research methods, the essence of the concept of internally displaced person has been elucidated, particularly as it is interpreted in legislation. The social support and assistance provided to internally displaced persons residing within the territory of the Regional Communal Institution “Chernivtsi Regional Center for Social-Psychological Assistance” are highlighted. Depending on their family status, they can reside free of charge in various types of rooms available in the institution. In addition to free communal services, the state provides them with food products, medical supplies, essential goods, and so on. At the beginning of the war, displaced persons received only basic services at the Center, such as accommodation, meals, and essential items. Currently, the spectrum of services provided to internally displaced persons is very broad, encompassing a variety of types of assistance. In addition to the government, various public and religious organizations, as well as individual citizens, are involved in providing these services. In particular, activities are conducted for the staff and residents of the institution aimed at preventing and combating violence, providing psychosocial support, organizing training sessions, workshops, and individual psychological consultations on various issues. Leisure activities for adults and children are also arranged, and hot meals are delivered to the places where internally displaced persons reside compactly. Non-governmental organizations have also contributed to improving the living conditions of the Center’s residents. With their support, various repair works have been carried out in residential rooms, kitchens, bathrooms, and so on. The institution has established and actively involves the community of displaced persons in the activities of the public organization “Dopomoha ta Nadiia/Help and Hope”, whose members are exclusively internally displaced individuals. The center also cares for individuals with special needs, including persons with disabilities, elderly persons with limited mobility, people living with HIV/AIDS, and individuals struggling with drug or alcohol addiction.

Keywords: *internally displaced persons, social support, Chernivtsi Regional Center for Social-Psychological Assistance.*

References

Kilkist vnutrishnio peremischenykh osib (VPO) v Ukraini perevyschyla 8 mln liudei: zvidky I kudy iikhaly naibilshe. Ministerstvo z pytan reintehratsii. [The number of internally displaced persons (IDPs) in Ukraine has exceeded 8 million people: from where and where the most went. Ministry of Reintegration]. *minre.gov.ua*. Retrieved from <https://minre.gov.ua> [in Ukrainian].

Pro zabezpechennia prav I svobod vnutrishnio peremischenykh osib : Zakon Ukrainy vid 20.10.2014 r. No 1706-VII, (Data onovlennia: 28.09.2017). [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons: Law of Ukraine dated October 20, 2014]. (Date of update: 09/28/2017). *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/page> [in Ukrainian].

Na Bukovyni vydilyly 30 milioniv dlia pidtrymky pereselentsiv: scho planuiut robyty. Suspilne | Novyny. [30 million was allocated in Bukovyna to support displaced people: what they plan to do. Public | News]. *suspilne.media*. Retrieved from <https://suspilne.media/401783-na-bukovyni-vidilili-30-miljoniv-dlia-pidtrimki-pereselenciv-so-planuut-robiti/> [in Ukrainian].

Accepted: March 26, 2024